

Мазниченко Юрій Олександрович,
провідний науковий співробітник
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції
України, кандидат юридичних наук, доцент

Колонюк Віктор Петрович,
провідний науковий співробітник
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції
України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИТУАЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

Часто у кримінальному провадженні навіть за наявності показань свідків, потерпілих, документів, попередніх висновків експертів та інших доказів, здобутих у процесі розслідування, виникають питання, які можна з'ясувати лише шляхом проведення експертного експерименту, реалізуючи експериментальну стадію ситуаційної експертизи у ході окремих слідчих дій.

Чинний кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не обмежує проведення експертизи (дослідження) у просторі, зокрема, і у ході огляду. Згідно ч. 3 ст. 69 КПК України, експерт вправі заявити ініціатору експертного провадження клопотання у письмовій формі щодо проведення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження у його присутності. Як показує експертна практика, найчастіше ця норма реалізується експертом в межах *додаткового* слідчого огляду місця події або у ході *слідчого експерименту* та під загальним керівництвом слідчого, зокрема у провадженнях, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї чи вибухових пристроїв, а також з техногенними чи авіаційними катастрофами. Участь експерта в слідчому експерименті сприяє вибору методики експерименту, спрямованої на отримання достовірних даних необхідних для проведення експертизи. Крім того, на відміну від огляду місця події, де завжди існує значна

невизначеність щодо технічного забезпечення проведення попереднього дослідження слідів та речових доказів у «польових» умовах, експерт при підготовці до слідчого експерименту заздалегідь, ретельно вибирає засоби та методи відтворення, моделювання та фіксації речової обстановки.

Метою такого експертного дослідження є отримання експериментальних вихідних даних для інформаційного забезпечення проведення криміналістичної експертизи у згаданих провадженнях. Результати такого дослідження фіксуються відповідним протоколом слідчої дії у встановленому порядку.

Варто врахувати й обмеження на самостійні дії експерта щодо отримання вихідних даних для проведення експертизи. Зокрема, згідно ч. 4 ст. 69 КПК України експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи [1].

Також слід зважити й на процесуальні обмеження щодо статусу експерта, який виступає у ході огляду як спеціаліст, адже огляд місця події – це невідкладна початкова слідча дія, яка за правило проводиться до відкриття кримінального провадження, а отже у ході її проведення відповідальний суб'єкт (слідчий, прокурор) не вправі винести постанову про призначення експертизи (дослідження). Тому дії спеціаліста будуть спрямовані тільки на інформаційну оцінку виявлених у ході огляду слідів та речових доказів і то лише за погодженням зі слідчим. Звісно, що така обмежена пізнавальна діяльність спеціаліста не кращим чином впливатиме на результативність проведення ініційованої у подальшому експертизи та й ефективності досудового розслідування у цілому.

Іноді процедура дослідження об'єктів експертизи, не «вписується» у зміст експертного провадження, наприклад, коли це стосується огляду експертом приміщень і ділянок місцевості, де скоївся злочин, тоді виникають певні процесуальні обмеження і труднощі. Це пов'язано з наступними чинниками:

а) коли експертизу необхідно проводити безпосередньо на місці події;

б) коли огляд того чи іншого місця потрібен для вирішення поставлених перед експертом питань під час проведення експертизи у лабораторних умовах.

У першому випадку йдеться про проведення на місці події всієї експертизи, у другому – експертного огляду, як стадії експертного дослідження.

Але, справа у тому, що обстановка місця події може бути об'єктом експертного огляду лише за умови, що вона ще не зазнала жодних змін. Дотримання цієї умови можливе у двох варіантах:

а) коли експертиза проводиться паралельно, практично одночасно із слідчим оглядом місця події;

б) коли експертний огляд передує чи навіть підміняє собою слідчий огляд місця події.

За першим варіантом експертиза при існуючій практиці оглядів місця події має призначатися до порушення кримінального провадження, оскільки слідчий огляд місця події найчастіше передує початку розслідування. Але закон такого винятку для експертизи не передбачає. Більше того, апіорі проведення експертом експертного експерименту на початковій стадії досудового розслідування у ході первинного огляду місця події є проблематичним з огляду на процесуальні обмеження проведення експертних досліджень до порушення кримінального провадження. Виняток зроблено лише для судово-медичної експертизи (дослідження), яка проводиться з метою встановлення причин та часу смерті потерпілого. Тобто другий варіант означає заміну слідчого експертом, делегування першим другому прав, які він не може мати [2].

Виходячи з інформаційної складової поняття «ситуаційна експертиза» як «сукупності умов і обставин, що створюють певне становище» [3, с. 208] та її ретроспективної спрямованості на встановлення даних, відображених у матеріальних та ідеальних слідах місця події, на нашу думку, окрім процесуальних доцільно розглянути також і методичні аспекти проведення ситуалогічної експертизи під час слідчих дій.

Відомі дослідники теоретичних та методичних проблем судових експертиз А. І. Вінберг і Н. Т. Малаховська, відзначаючи складність ситуаційної експертизи з урахуванням специфіки вирішуваних нею завдань, розглядали її як комплексне дослідження матеріальної обстановки місця події шляхом аналізу ознак з урахуванням конкретних ситуацій, із яких складається загальна картина всієї досліджуваної події з метою вирішення питань щодо способу вчинення злочину та способу дії осіб, які перебували на місці події [4].

Також, про комплексний характер ситуаційної експертизи, яка встановлює сукупність різних ознак, об'єктів окремих ситуацій, із яких складається цілісна картина всієї досліджуваної події, з'ясування механізму якої потребує застосування різних судових експертиз, наголошувала видатний український криміналіст Н.І. Клименко [5].

Слід підкреслити, що загальна методологія вирішення ситуаційних завдань у ході огляду, спрямована на дослідження такого складного об'єкта, яким є обстановка місця події у комплексі, і дозволяє встановити спосіб вчинення злочину, спосіб дії осіб, що перебували на місці події (скільки було осіб, які засоби і в який спосіб застосовували, фізичні ознаки осіб, що брали участь у правопорушенні), можливість настання конкретних наслідків за відповідними умовами події. Зазвичай вказані завдання пов'язані між собою і можуть вирішуватися послідовно, паралельно або в комплексі [6, с. 27].

Як зазначають вчені-криміналісти Ю. Приходько та Т. Івасишин проведення ситуаційного дослідження є результатом виконання у ході огляду експертом, який є відповідальним виконавцем експертного провадження у рамках конкретного кримінального провадження, експериментальної стадії дослідження, передбаченої відповідною експертною методикою, шляхом здійснення *експертного експерименту*. А мотивуючим чинником для проведення експертом експертизи (дослідження) у ході огляду є потреба в отриманні додаткових вихідних даних для формування аргументованих відповідей, поставлених слідчим у постанові на проведення криміналістичної експертизи [7, с. 449-459].

Отже, означені вище точки зору відомих науковців у частині загальної методології судових ситуалогічних досліджень лише посилюють тезу щодо такого важливого інструментарію інформаційного забезпечення ситуаційної експертизи як експертний експеримент. Серед методичних аспектів проведення експертного експерименту у ході слідчих дій доцільно, на наш погляд, виділити ті, що безпосередньо спрямовані на стадії його реалізації, а саме: підготовка експерименту; робоча стадія (інформаційне та техніко-криміналістичне забезпечення проведення експерименту); оцінка результатів експерименту.

На *підготовчій стадії* експертного експерименту здійснюються наступні заходи: висуваються робочі гіпотези (версії), які експерт збирається перевірити експериментом; з'ясовуються *умови та межі проведення експерименту*; окреслюються схеми можливих експериментальних дослідів (процедур) та їх ймовірні результати; деталізуються заплановані схеми дослідів та проводиться оцінка їх ймовірних результатів.

На *робочій стадії* ситуаційної експертизи відтворюються умови проведення експертного експерименту та реалізуються заплановані дослідницькі процедури. При цьому експерт має бути забезпечений

ініціатором експертного провадження необхідними процесуальними матеріалами з кримінального провадження, а саме: протоколи попередніх оглядів, допиту свідків та потерпілих, плани місця події, схеми місць відбору об'єктів для експертного дослідження, відеозаписи досліджуваних подій чи явищ тощо; засоби вчинення злочину – зброя, яка знайдена на місці події чи вилучена у ході обшуків або її аналоги чи натурні моделі (у разі знищення чи пошкодження її правопорушниками, а також при застосуванні ними атипової чи історичної зброї); пошкоджені слідосприймаючі об'єкти чи їх фрагменти (якщо такі вилучалися).

Оцінка результатів є обов'язковим етапом експерименту і зводиться до визначення їх достовірності. Достовірними результати вважаються лише тоді, коли експерт проводячи досліди по встановленню якогось факту, відтворює решту усіх умов, які могли мати місце в момент скоєння злочину. Тобто, результати експерименту можна вважати достовірними, коли їх можна перенести на явище (дію), яке досліджується. У протилежному разі (наприклад, при дослідженні взаємодії частин чи механізмів зброї), істинність їх також буде залежати від того, наскільки правильно дотримані умови при проведенні експерименту [8].

Означені нами вище процесуальні та методичні аспекти проведення ситуаційної експертизи під час слідчих дій становлять лише необхідну методологічну основу для реалізації її експериментальної стадії, але не вичерпують усі достатні умови для повного інформаційного забезпечення інших стадій дослідження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 06.06.2024).

2. Садченко О. О. Теоретичні основи судової експертизи: консп. лекції (тема № 8). К.: НАВС, 1999. 18 с.

3. Словник української мови : у 11 т. / за ред. І. К. Білодіда; АН УРСР, Ін-т мовознавства. Київ : Наук. думка, 1978. Т.9. С. 208.

4. Винберг А. И. Судебная экспертология : общетеоретические и методические проблемы судебных экспертиз: учеб. пособ. / А.И. Винберг, Н.Т. Малаховская. Волгоград, 1979. 155 с.

5. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / Київ : Видав. Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.

6. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Вид. Ліра-К, 2019. С. 27.

7. Приходько Ю. П., Івасишин Т. М. та ін. Деякі аспекти ситуаційної вибухотехнічної експертизи / Криміналістика і судова експертиза : міжвід. наук.- практ. зб. Київ: КНДІСЕ, 2023. Вип. 68. С. 449-459.

8. Берзин В. Ф. Эксперимент при проведении криминалистических экспертиз: автореф. дисерт. за спец. 12.00.09. Київ, 1964. 16 с.

Макаров Володимир Сергійович,
головний судовий експерт відділу
комп'ютерно-технічних та
телекомунікаційних досліджень
Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС
України

ВІДЕОРЕЄСТРАТОРИ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Відеореєстратор представляє собою пристрій для запису, зберігання та відтворення відеоінформації. Дані пристрої зараз дуже популярні, вони використовуються не тільки в промисловості, а й у побуті. Завдяки великому вибору, доступності та помірній ціні, відеореєстратори встановлюють все більше людей, що хочуть організувати відеонагляд в офісі, магазині, будинку чи підприємстві.

Системи відеонагляду встановлюють на промислових, військових об'єктах, активно використовують у міському середовищі, в тому числі для фіксації правопорушень, забезпечення безпеки об'єктів інфраструктури. Ріст популярності відеореєстраторів у населення обумовлений тим фактом, що записи з камер відеоспостереження приймаються судом як докази протиправних дій таких як: крадіжка, хуліганство, проникнення на заборонену або приватну територію.

Сьогодні на ринку досить багато відеореєстраторів різних виробників з різним функціоналом. Загалом їх можна розділити на наступні групи:

1. Мережевий відеореєстратор. В пристрої даного типу використовуються IP-відеокамери – цифрові відеокамери що передають відеопотік в цифровому форматі у мережі Ethernet з використанням протоколу передачі даних IP (кожній камері присвоюється своя IP-адреса).

2. Відеореєстратор аналогового типу. Такий пристрій використовує відеокамери аналогового типу, що транслюють відеопотік без первинної обробки (контрастність, яскравість і т.д.), без